

PSIXOLOGIYANING TA'LIM JARAYONIDAGI MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Kodirova Feruza Turg'unovna

Andijon viloyati Shahrixon tumani MMTB

qarashli 53-maktab amaliyotchi psixologi

Tolipova Mashxura Abdumajitovna

Andijon viloyati Shahrixon tumani MMTB

qarashli 68-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogik kuzatish psixologik-pedagogik muammo sifatida o'rganilgan bo'lib, unda "kuzatish" so'zining etimologik tahlili, psixologik-pedagogika fanida kuzatuvning o'rni, "Kuzatish" ilmiy jihatlari, kuzatish tushunchasiga pedagogik olimlarning ilmiy qarashlari tahlil qilingan. Shuningdek, kuzatish ikkita yondashuv sifatida o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Kuzatish, pedagogik yondashuv, pedagogik kuzatish, kognitiv qobiliyat, kuzatish shaxsning aqliy mulki, kuzatish va kuzatishning rivojlanishi.

KIRISH.

Psixologik-pedagogika fanida kuzatuv o'rganilayotgan ob'ektning xatti-harakatlarini maqsadli va tashkiliy ravishda idrok etish va qayd etishdan iborat bo'lgan tadqiqot usuli sifatida va bevosita va darhol ro'yxatga olish orqali ma'lumot to'plashning maqsadli va tizimli jarayoni sifatidahamda ta'lim jarayonlari yoki hodisalarining tadqiqotchisi deya ta'riflanadi. Kuzatish - kuzatish mashqi usuli orqali shakllantirilganligi uchun bu kategoriyalarni birgalikda va o'zaro bog'liqlikda ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

"Kuzatish" ilmiy toifasi birinchi marta XIX -asr oxiri va XX -asr boshlarida olimlar tomonidan aniqlana boshlagan. Bu nimanidir tan olish faoliyatini anglatardi. Kuzatish

qobiliyati rivojlangan bo'lmasa, na fanda, na boshqa amaliy faoliyatda muvaffaqiyatga erishish mumkin emas, deb hisoblanar edi. Shu munosabat bilan kuzatuvni kasbiy muhim sifat ko'rinishida rivojlantirish va shakllantirishga katta e'tibor berila boshlandi.

Mashhur mahalliy olim N.I. Pirogov bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida kuzatish qobiliyatiga alohida e'tibor berdi. Uning talaba auditoriyasini tayyorlash va tarbiyalash borasidagi pozitsiyasi quyidagicha edi: “ Imkon qadar kamroq rasmiy imtihonlar o'tkazish va ilm-fan bo'yicha imkon qadar faol o'qish, har bir talabaning shaxsiy xususiyatlarini, uning qobiliyati va mehnatsevarligini hisobga olgan holda amalga oshiriladi, bu pedagogikaning oltin qoidasidir”.

Talabalar orasida pedagogik kuzatuvni rivojlantirish va shakllantirish maqsadida N.I. Pirogov birinchi navbatda zaif va kam rivojlangan o'quvchilarga e'tibor berib, o'tilgan materialni to'liqroq o'zlashtirish uchun o'quvchilarga dars tayyorlashda tayyor bo'lishni va ishtirok etishlarini tavsiya qildi. O'qituvchilar darsdan tashqari vaqtdan «o'quvchilarning aqliy va ma'naviy qobiliyatlarini rivojlantirish bo'yicha pedagogik kuzatishlar» uchun foydalanishlari kerak. Ular o'quvchilarning xarakteri, aqliy va aqliy qobiliyatlari, odatlari, xatti-harakatlari to'g'risida o'z kuzatishlari natijalarini kuzatish jurnallariga yozib borishlari kerak edi.

Xuddi shu nuqtai nazarni mahalliy o'qituvchi va psixolog P.F. Kapterev ta'kidlab o'tgan. Uning rahbarligida amaliy mashg'ulotlar davomida o'quvchilar bog'chadagi bolalarni kuzatish va kuzatish natijalarini tahlil qilishni o'rgandilar. «Bizning barcha faoliyatimizning asosida aniq va xolis kuzatish yotadi, biz doimo tashqi tabiatni, odamlarni va o'zimizni kuzatamiz.» Kuzatish natijasida Pyotr Fedorovich «... qandaydir maqsadda hodisalarni tashqi sezgi organlari orqali o'rganishni» tushundi. “.Kuzatishda tashqi sezgi a'zolarining faoliyati ham, tashqi sezgilarni boshqaradigan, u yoki bu holatga etaklovchi psixik maqsad ham bir butunga birlashadi”. Kuzatish jarayonini o'rganar ekan, u kuzatish murakkab idrok bo'lib, unda yangi, hozir boshdan kechirilgan, eski, allaqachon mavjud, aqliy tajriba bilan birlashadi, degan xulosaga keldi. Kuzatish orqali u kuzatilayotgan narsadagi muhim xususiyatlarni idrok etish, bir jinslini geterogendan farqlay olish, murakkab shakllarni sodda shakllarga ajratish, mustahkam o'zlashtirish, oson va to'g'ri

ko'payish qobiliyatini tushundi. Kuzatishni rivojlantirishda P.F. Kapterev uch bosqichni ajratadi: «maqsad, harakat bosqichi va munosabat bosqichi»

XIX-asrning ikkinchi yarmidagi mahalliy o'qituvchi E.N. Vodovozova XIX - asrning birinchi yarmidagi ta'lim tizimini tavsiflab, o'sha davrning eng xarakterli kamchiliklaridan birini ta'kidladi, bu har doim zararli ta'sir ko'rsatgan va ta'lim muvaffaqiyatiga to'sqinlik qilgan - bu «har qanday turdagi o'qituvchilarning yetishmasligidir. Bolalarga nisbatan kuzatuv, shuningdek, bolaning ruhini mukammal bilmaslik va kuzatishni nima va qanday yo'naltirish haqida o'z fikrlarini bildirgan. O'qituvchilar nima bilan shug'ullanayotgani, nima deyayotgani, o'ylanayotgani, nima haqida gapirayotgani, farzandlari nimaga e'tibor qaratayotgani haqida zarracha tasavvurga ham ega emas edilar».

Shuningdek, mashhur rus faylasufi N.N. Straxov 1915 yilda nashr etilgan «Kuzatish va kuzatishning rivojlanishi» asarida kuzatishni aqliy faoliyat deb hisobladi. «Kuzatish - bu har qanday tashqi sezgilar orqali biror narsani tanib olishdan iborat faoliyat». «Mushohada qilish, avvalo, ko'rish, ko'rib chiqish...» U mushohadaga katta ahamiyat bergan: «... bu faoliyatsiz insonning hech qanday bilimini rivojlantirish ham, amaliy faoliyatda ham muvaffaqiyat qozonish mumkin emas» deya hisoblagan. O'sha davr asarlarida birinchi marta N.N. Straxov kuzatishning ahamiyatini o'qish bilan o'xshatish orqali ko'rsatdi. Siz so'zlarning ma'nosini, ma'nosini bilishingiz mumkin, lekin butun jumlaning ma'nosini tushunolmaysiz va kuzatishda siz qarashingiz mumkin, lekin eng muhim narsani ko'rmaysiz. Kuzatish jarayoni chuqur tahlil qilindi: kuzatish jarayonining xususiyatlari, kuzatishdagi xato va kamchiliklar aniqlandi, kuzatishning rivojlanish davrlari aniqlandi, kuzatishning namoyon bo'lishidagi individual xususiyatlar va rivojlanishiga hissa qo'shgan mashqlar hamda kuzatish aniqlandi. Tashqi sezgilarni tarbiyalash masalalari e'tibordan chetda qolmadi.

Eksperimental o'qituvchi S. T. Shatskiyning kuzatishni o'rganishga qo'shgan hissasi juda muhim, uning qarashlarining xarakterli xususiyati pedagogik hodisalarning mohiyatini tushunish, taqqoslash, tahlil qilish va individual kuzatishlarni umumlashtirish tirdi.

Bolalarni jamoada tarbiyalash jarayonida S.T. Shatskiy bolalar bilan yashab, ishladi, shu bilan birga ularni sinchkovlik bilan o'rgandi, ularning qobiliyatlari va qiziqishlarining namoyon bo'lishini, mehnatga va jamoat vazifalarini bajarishga munosabatini kuzatdi. Bu davrda Shatskiyning pedagogik tamoyillaridan biri shakllandi, ya'ni - «bolalarni o'rganish, ular bilan doimiy ishlash» demakdir. U «o'qituvchi o'z ishida tadqiqot ruhini tushunishi va rivojlantirishi, uning qo'lida ulkan qurolni beradigan kuzatishni mashq qilishi kerak ...» deb hisoblardi. Shu munosabat bilan Stanislav Teofilovich o'qituvchilarning dunyoqarashini kengaytirishga, bolalarga nisbatan kuzatish va sezgirlik qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradigan adabiy-pedagogik antologiyani yaratish muhimligi g'oyasini bildirdi.

1940-yilda B.G.Ananyev o'zining «Maktab o'quvchilarida kuzatuvni o'rgatish» asarini yozdi va unda uni rivojlantirish bo'yicha amaliy ishlarga asos soldi. U kuzatishni «eng samarali, ijodiy kuzatish uchun zarur bo'lgan shaxsning shaxsiy fazilatlari va qobiliyatlari yig'indisi» deb tushundi. Ushbu muammo haqida gapirganda, B.G. Ananyev kuzatuv shaxs sifati sifatida har qanday kognitiv faoliyatda mutlaqo zarur va kuzatish jarayonida shakllanadi, deb hisoblagan. Bundan tashqari, kuzatish orqali u insonning tashqi taassurotlarining hech qanday yig'indisini emas, balki hayotning muayyan hodisalarini idrok etish va tushunishga qaratilgan ixtiyoriy faoliyatni tushundi. Siz ko'rishingiz mumkin, lekin muhim narsani ko'ra olmaysiz, tinglashingiz mumkin, lekin eng muhimini eshitmaysiz, o'qishingiz mumkin, lekin kerakli narsani ayirmaysiz. Bularning barchasi uchun shaxsning uzoq muddatli rivojlanishida «jonli tafakkur» va tafakkur orqali ishlab chiqilgan muhim, zarur, muhim, kuzatishni aniqlash talab etiladi. Kuzatish paytida atrofda sodir bo'layotgan hamma narsa emas, balki barcha his-tuyg'ularga ta'sir qiladigan maqsad va vazifalarga muvofiq, kasbiy faoliyat uchun zarur bo'lgan narsani idrok etish kerak.

V.A. Suxomlinskiy o'z asarlarida kuzatishga katta e'tibor beradi. Kuzatish natijasida olingan bilim nafaqat, balki bilim kuzatishda yashaydi, kuzatishlar tufayli ular muomalaga kiradi va ishda qurol sifatida ishlatiladi. V.A. . Suxomlinskiy faoliyatida pedagogik kuzatishning ahamiyati haqida gapirganda shunday deb yozgan edi: «O'qituvchi, masalan, trigonometrik funksiyalarni tushuntiradi, lekin uning asosiy fikri funksiyalar haqida emas,

balki o'quvchilar haqida bo'ladi: u har bir o'quvchining qanday ishlashini, individual o'quvchilarning idrok etish, fikrlash va yodlashda qanday qiyinchiliklarga duch kelishini kuzatadi. U nafaqat dars beradi, balki o'qitish jarayonida aqliy tarbiya ham beradi". O'qituvchi A.S. Makarenko faoliyatida kuzatuvga katta o'rin ajratdi. U o'zining rivojlanish darajasiga ega edi, bu «bir qarashda, tashqi belgilar, tushunib bo'lmaydigan jilmayish va fiziognomiya, ovoz, yurish, shaxsiyatning boshqa mayda detallarilari, ehtimol hatto hid bilan nima sodir bo'lishini nisbatan aniq taxmin qilish imkonini berdi. Bu xomashyodan har bir alohida holatda mahsulot olish mumkin" deya to'xtalib o'tgan. O'qituvchilar o'rtasida kuzatish qobiliyatini rivojlantirish muammosini ishlab chiqishda A.S. Makarenko "inson yuzini, bolaning yuzini o'qiy olishingiz kerak va bu o'qishni maxsus kursda tasvirlash mumkin. Yuzingizga qarab ruhiy zo'riqishning ba'zi belgilarini tanib olishda hech qanday sirli va sirli narsa yo'q" deb hisoblardi.

O'qituvchi o'quvchilarni o'qitish, tarbiyalash va rivojlantirish bo'yicha o'zining asosiy vazifalarini bajarishi uchun u nafaqat o'quvchilarni uzoq vaqt o'rganishi, balki har qanday vaqtda bolaning murakkab ma'naviy dunyosiga tez kirib borishi kerak. Talabalarning ichki holatini tushunish uchun o'qituvchi ekspressiv harakatlarni «o'qish» texnikasini o'zlashtirishi kerak, ya'ni, pedagogik kuzatish qobiliyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga shuni ham unutmaslik kerakki, bolani kuzatish, o'rganish orqali uni tarbiyalash va shu bilan birga uni o'rganish kerak.

Shuni ta'kidlash kerakki, tadqiqot insonning eng muhim mulki, qobiliyati yoki sifati sifatida kuzatish muayyan faoliyat turini muvaffaqiyatli bajarish uchun juda zarur shart bo'lgan hayotning shunday sohalarida professional darajada olib borildi.

Psixologiya fanining namoyandalari o'zlarining dissertatsiya tadqiqotlarida pedagogik kuzatishni shaxs xususiyati sifatida tushunadilar. Bo'lajak o'qituvchilarning kuzatish qobiliyatlari va ularning empirik prognozlarining muvaffaqiyati o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish L.V. Lejnina ta'kidlaganidek, «pedagogik kuzatish - bu o'qituvchi shaxsining eng muhim mulki bo'lib, u o'qituvchi tomonidan pedagogik tizim faoliyatining asosiy elementlari va xususiyatlarini tizimli, maqsadli idrok etishini ta'minlaydigan kasbiy muhim ma'lumotlarni olish esa faoliyatining muvaffaqiyati».

Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlash jarayonida kuzatishni hisobga olgan holda, G.I. Kislova pedagogik kuzatishni «o'qituvchi shaxsini hissiy tashkil etish va ijtimoiy idrok etish xususiyatlariga bog'laydi, bu esa o'quvchilarning aqliy xususiyatlarini farqlash, etarli darajada aks ettirish, ularning nuqtai nazarini qabul qilish, ularga hamdardlik va hamdardlik bildirish, muammoning ma'lum bir yechimini bashorat qilish imkonini beradi. pedagogik muammolar, o'quvchilar tomonidan o'quv materialini o'zlashtirishdagi qiyinchiliklarning sabablarini tahlil qilish, o'quv materialini o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishining o'ziga xos xususiyatlari bilan moslashtirish va kerak bo'lganda qayta qurish, sinf va alohida o'quvchilarning normal ish holatidan nozik og'ishlarni aniqlash» kabilardir.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda kuzatish tushunchasi ko'pincha pedagogik faoliyatni o'rganish kontekstida tahlil qilinadi.

Bo'lajak pedagogik kuzatishni rivojlantirish masalalarini o'rganish

o'qituvchilar E.V. Teleeva pedagogik kuzatishni o'qituvchining yetakchi, tizimli kasbiy sifati sifatida tushunadi, unga nozik, ammo muhim tashqi belgilarni aks ettirish imkoniyatini beradi, buning asosida u harakatlarni to'g'ri talqin qila oladi, o'quvchining shaxsiyati va holatini adekvat idrok etadi va tushunadi.

Yu.V. Tereshchenko rahbarligi ostida ichki ishlar xodimining professional kuzatuv - bu xodimning ataylab, tanlab, tizimli ravishda his-tuyg'ularini ishlatib, tezkor vazifani hal qilish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni aniqlash va to'plash qobiliyatida ifodalangan sifatida qaraladi. Bundan tashqari, u kasbiy kuzatuv uning xotirasining ma'lum darajasiga ega bo'lgan xodimning psixologik tayyorgarligi, aqliy, irodali shaxsiy xususiyatlari bilan uning kuzatish ob'ekti haqidagi kasbiy bilim darajasi bilan chambarchas bog'liqligini ta'kidlaydi.

Bu yondashuv, shuningdek, har qanday kasbiy faoliyat sohasida kuzatishni ko'rib chiqadigan olimlar, ham pedagogika, ham psixologiya fanlari vakillarini o'z ichiga oladi. Kasbiy kuzatish orqali ular ma'lum bir mahoratda namoyon bo'ladigan umumiy kognitiv qobiliyatni tushunadilar. Talabalarning ijtimoiy-madaniy kuzatuvining rivojlanishini

o'rganish, D.M. Gritskovning dissertatsiya tadqiqotida ijtimoiy-madaniy kuzatishni «lingvo-madaniy, sotsial-lingvistik va madaniy kuzatishlar o'tkazish orqali o'rganilayotgan til mamlakatining (mamlakatlarining) ijtimoiy-madaniy o'ziga xosligining zaruriy belgilarini aniqlash qobiliyatidan iborat bo'lgan kognitiv qobiliyat» deb tushundi. Nutq va nutqdan tashqari xatti-harakatlarning keyingi qurilishi ushbu o'ziga xoslikka mos keladi.

Shuningdek, I.V. Kulkova davlat xizmatchilarining psixologik kuzatuvini «individual xususiyatlar va holatlarning tashqi ifodasi sifatida boshqa odamlarning xulq-atvor xususiyatlarini tan olish qobiliyatida namoyon bo'ladigan shaxsning shaxsiy fazilatlari va qobiliyatlari to'plami» deb ta'riflaydi.

Pedagogik kuzatishni ofitserning kasbiy muhim sifati sifatida harbiy o'qituvchilar tomonidan o'rganish tajribasi qiziqarli jarayondir. A.V. Barabanshchikov, A.K. Bykov, V.I. Vdovyuk, S.S. Mutsynov pedagogik mahoratni ofitser pedagogik madaniyatining elementi sifatida o'rganar ekan, o'zining pedagogik asarlarida pedagogik kuzatishning yuksak ahamiyati haqida gapirib, “kuzatuvchi ofitser jangchining ichki dunyosiga chuqurroq nazar tashlashi, uning ruhiy holatini anglashi mumkin”, deb ta'kidlagan. Shaxsiy shaxsiyat xususiyatlarini ochib berish, har bir kishiga to'g'ri individual yondashuvni topish esa bu borada katta ahamiyatga egadir.

V.A. Vdovyuk ofitserning pedagogik faoliyatini o'rganish jarayonida ta'kidlaganidek, pedagogik kuzatuv ofitser shaxsiyatining eng muhim sifati bo'lib, u arziyas belgilar bilan jangchining ichki dunyosining xususiyatlarini, uning kechinmalarini va his-tuyg'ularini ko'rishga imkon beradi; bo'ysunuvchi shaxsning individual xususiyatlarini, uning aqli, irodasi, xarakterining fazilatlarini tushunish; harbiy xizmatchining o'zini shunday tutishi, buning natijasida u xizmatga, o'z vazifalariga, qo'mondonga, atrofidagi odamlarga ijobiy yoki salbiy munosabatda bo'lgan sabab va motivlarni aniqlash imkonini beradi.

XULOSA

Shunday qilib, nazariy tahlil asosida psixologik-pedagogika fanida kuzatish kategoriyasi turli tadqiqot pozitsiyalaridan quyidagicha qaralishi aniqlandi, ya'ni: hissiy tashkilot va shaxsni idrok etishning psixik mulki sifatida; umumiy kognitiv qobiliyat sifatida; o'qituvchining yetakchi, tizimli va kasbiy jihatdan muhim sifati sifatida.

Pedagogik tadqiqotlarda qabul qilingan pozitsiyaga muvofiq, muhim tashqi belgilarni aniqlash va hisobga olish asosida ofitserning kasbiy muhim sifati sifatida tushuniladigan ofitserning pedagogik kuzatuv haqida fikr shakllantirildi. harbiy pedagogik jarayon ob'ektining holati, xulqatvori va xizmat faoliyati natijalari, ko'zlangan maqsadlarga erishish va yuklangan vazifalarni bajarish manfaatlarida uni yanada rivojlantirish tendentsiyalarini aniqlash va izohlash kabilardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Басов М.Я. Избранные психологические произведения / М.Я. Басов. - М.:Педагогика, 1975. - 432 с.
2. Водовозова Е.Н. Умственное и нравственное развитие детей / Е.Н. Водовозова. - СПб., типография В.С. Балашева, 1891. - 392 с.
3. Каптерев, П.Ф. Дидактические очерки / П.Ф. Каптерев. - Петроград: Изд. Земля, 1915. - 434 с.
4. Пирогов, Н.И. Избранные педагогические сочинения / Н.И. Пирогов. - М.: Педагогика, 1985, - 496 с.